

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу **Коробської Альони Олександрівни** на тему *«Державне регулювання використання земель сільськогосподарського призначення в Україні»* на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03 - економіка та управління національним господарством

Актуальність теми дослідження

З часу набуття Україною незалежності українському законодавцю прийшлося відповісти на виклики упорядкування земельних відносин, які найскладніші у вирішенні селянських питань. Прийняти такі законодавчі акти, які б фундаментально змінили структуру суспільства і відносини між індивідуумами, які складають цю структуру. Тому розвиток земельних відносин слід розглядати як об'єктивно необхідний етап формування ринкової економічної системи та невід'ємну складову становлення громадянського суспільства в Україні. Стратегічна спрямованість регулювання земельних відносин аграрному секторі національної економіки охоплює не тільки економічний аспект - системну та ефективну підтримку вітчизняних сільськогосподарських товаровиробників, але й слугує важливим інструментом ефективного використання земельних ресурсів, соціального захисту сільського населення, збереження, сімейно-трудового укладу сільського життя, подолання сільської бідності і упередження деградації сільської місцевості, що, в свою чергу, забезпечує збереження ідентичності української нації і довкілля.

Особливо гострою є проблема ефективного державного регулювання земельних відносин, що має враховувати специфічну економічну природу земельних відносин в Україні, її нетрадиційні цілі та механізми господарювання. Саме тому науковий пошук шляхів ефективного функціонування земельних відносин викликає збудження суспільства та потребує розробки відповідних науково обґрунтованих пропозицій і управління.

Проте, використання земель сільськогосподарського призначення

досить часто є виснажливим, що призводить до погіршення її якісних властивостей та зниження економічної ефективності виробництва. Держава, з передачею земель у приватну власність, не може усунути від регулювання та контролю за використанням земельних ресурсів. Світова наука і практика напрацювала регуляторні механізми адаптації країн до земельних ринкових відносин, враховуючи міжнародний досвід і вітчизняну специфіку. Складовими державної регуляторної політики є захист природного середовища, дотримання науково обґрунтованих технологій виробництва, збереження якісних параметрів сільськогосподарських земель, забезпечення захисту прав власності на земельні ділянки, забезпечення системи раціонального використання земельних ресурсів, підвищення екологічного стану навколишнього природного середовища з метою забезпечення продовольчої безпеки країни.

Досить складним і важливим в системі державного регулювання є функціонування ринку землі. В світі існують різні моделі ринку землі: англосаксонська, американська, японська, латиноамериканська корпоративно-латифундистська модель. Кожна з них має свої особливості. В Україні розвивається ізраїльсько-японська модель яка базується на ринку орендних прав. При переході до ринку землі на початковому етапі слід базуватися на жорсткому правову регламентацію операцій купівлі-продажу земельних ділянок, державний дозвільний режим, певні обмеження і контроль, які слід розглядати як важливий вектор творчого пошуку агроекономічної науки.

Незважаючи на наявність достатньої нормативно-законодавчої бази, чисельні дослідження, невирішеними залишаються питання удосконалення механізмів використання землі у поєднанні з розробкою моделі ринкового обігу земель, розробка методики оцінки земельних ресурсів. Тобто актуальності набуває розроблення цілісної, теоретично обґрунтованої системи використання земель сільськогосподарського призначення.

У зв'язку з цим, дисертаційне дослідження Коробської А.О. є актуальним і своєчасним. Теоретичні результати та практичні рекомендації,

що містяться у дисертації, отримані під час виконання наукових досліджень у відповідності з тематикою науково-дослідних робіт економічного факультету Подільського державного аграрно-технічного університету відповідно до завдань «Формування стратегії та пріоритетів інноваційного розвитку аграрного сектору економіки в умовах глобалізації» (номер державної реєстрації 0114U007032) в межах якої запропоновано вдосконалення системи державного регулювання використання сільськогосподарських земель.

Достовірність і обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Оцінюючи представлене дослідження, потрібно зазначити, що теоретичні та методологічні положення розвитку земельних відносин у сільському господарстві, розкриття їх принципів та функцій, місця і ролі в аграрному секторі достатньо аргументовані. Це підтверджується кількістю опрацьованих інформаційних джерел, використанням чисельних праць вітчизняних і зарубіжних дослідників, застосуванням традиційних та новітніх методів сучасного економічного дослідження. Автором використано значний масив емпіричних даних, опрацювання та узагальнення яких дає підстави визнати достовірність отриманих результатів і переконливість аргументів автора.

Дисертація містить як власні аналітичні напрацювання автора отримані в процесі глибокої наукової дискусії, так і слушні пропозиції які достатньою мірою аргументовано і представлено у зручному для використання форматі. Досягненню поставленої мети сприяв обґрунтований вибір об'єкту та предмета дослідження, належна апробація результатів дослідження на науково-практичних форумах та опублікування, передусім у вітчизняних наукових фахових виданнях. Робота відрізняється логічною послідовністю викладеного матеріалу. Сформульовані в дисертації основні наукові, положення, висновки та пропозиції є обґрунтованими, логічними та

достовірними. Вони отримані в процесі методично проведеного дослідження. Зміст дисертації свідчить про досягнення дисертантом поставленої мети і виконання висунутих завдань дослідження.

Основні результати дисертаційного дослідження повною мірою відображено, у наукових публікаціях автора, апробовано на міжнародних всеукраїнських та інших науково-практичних конференціях. Впровадження результатів дослідження на практиці та у навчальний процес підтверджене документально. Наукові положення, висновки і рекомендації висвітлені належним чином у 17 опублікованих працях, 5 з яких - у наукових фахових виданнях, та 11 тез наукових доповідей.

З праць, виконаних у співавторстві, а це праці навчально-методичного характеру використано лише наукові положення, які належать особисто автору.

Наукова новизна, теоретична і практична значущість дисертації та повнота викладу результатів дослідження в опублікованих працях.

Основні положення, які визначають наукову новизну та відображають найвагоміші результати дослідження автора охоплюють теоретичні, методичні та практичні положення, що стосуються теоретичних та практичних засад державного регулювання використання земель сільськогосподарського призначення. Зокрема, вони включають розроблену організаційно-функціональну модель функціонування ринкового обігу земель сільськогосподарського призначення, що ґрунтується на транспарентності взаємовідносин як засадничої властивості системи державного регулювання шляхом забезпечення відкритості дій та організації ефективного комунікаційного процесу з громадянами України, які мають безпосереднє відношення до оброблювання землі. В процесі дослідження також удосконалено системний виклад, тлумачення та дефініцію поняття «державне регулювання» яке пропонується розглядати як механізм підвищення рівня розвитку виробництва на основі контролю, моніторингу і державного нагляду

за проведенням оцінки земель, цін, умов купівлі-продажу землі, контролю за виконанням договорів щодо земельних операцій.

Особливої уваги заслуговують пропозиції щодо методичного підходу до розрахунку нормативної грошової оцінки земельної ділянки як інструменту державного регулювання і складової функціонування ринку землі та розширення його функцій до організаційно-аналітичних із зобов'язанням забезпечити рух інформаційних потоків, відновлення та збереження земельних ділянок враховуючи їх тип, аналіз умов виробництва за категоріями земель, оцінку варіантів взаємодії з суб'єктами ринку. Автором розширено бачення ролі ринку землі, який базується на використанні оптимізаційних методів, в структурі визначення інтеграційного показника, що включає екологічну, соціальну, інноваційну та інформаційну складові ринкового механізму регулювання економіки.

Приростом наукових знань слід вважати методичний підхід автора до методики грошової оцінки земель, що передувє впровадженню ринкового обігу земель, сутність якого, на відміну від існуючих, доповнюється додатковими показниками та індикаторами, що забезпечують ефективне землекористування і науково обґрунтоване впровадження обігу земель. Автором представлено обґрунтування векторів використання земель, які базуються на застосуванні інтегральних показників стосовно методів державного регулювання, що позитивно впливають на розвиток аграрної економіки та ефективність землекористування. Автор звернув увагу на необхідність зміцнення економічного аналізу використання земель сільськогосподарського призначення у господарствах різних організаційно-правових структур і форм власності, що дозволило виділити проблемні місця і загрози формуванню напрямів оптимізації організації виробництва.

Результати дисертаційного дослідження мають важливе теоретичне значення, яке полягає в узагальненні та поглибленні теоретико-методичних й прикладних засад удосконалення державного регулювання землекористування. Висновки та рекомендації автора носять слушний

характер, адже сприяють поглибленню та накопиченню наукових знань щодо можливостей вирішення гострої, але поки що мало вивченої вітчизняними науковцями проблеми.

Практична цінність проведеного дослідження полягає в тому, що його результати є науковим обґрунтуванням можливостей вирішення проблем участі держави у регулюванні земельних відносин, ринку землі та екологізації. Слід звернути увагу на факт, що основні положення та пропозиції доведені автором до рівня методичних розробок і практичних рекомендацій, які можуть бути використаними для запровадження обігу земель та раціонального землекористування. Науково-практичні результати дослідження реально можуть знадобитися державним виконавчим органам, науково-дослідним установам і, особливо, органам місцевого самоврядування, сільським громадам для розробки напрямів і опрацювання умов розвитку ринку земель сільськогосподарського призначення, соціально-економічних завдань сільського розвитку у частині забезпечення необхідних умов проведення заходів щодо становлення сільського підприємництва, забезпечення самодостатності сільських територій, їх інклюзивного розвитку в контексті здійснення євроінтеграційних намірів нашої держави.

Особливу цінність проведені дослідження мають для освітніх закладів, що здійснюють підготовку фахівців у галузі управління структурами сучасного агробізнесу, до яких належать землевпорядні установи. В цій площині варто звернути увагу на те, що теоретичні положення дисертації, аналітична інформація та результати науково-дослідної роботи впроваджено у навчальну програму студентів факультету інформаційних технологій Національного університету біоресурсів і природокористування України при викладанні дисципліни «Моделювання бізнес-процесів» для підготовки фахівців ОС «Бакалавр», пряму підготовки «Менеджмент» та «Економічна кібернетика» (акт про впровадження результатів дисертаційного дослідження у навчальний процес від 30.01.2019р.).

Також результати дисертаційного дослідження щодо розробки

методичних підходів до оцінки стану земель сільськогосподарського призначення прийняті до впровадження та використання в роботі ТОВ «Компанія Мегаполіс» при складанні звітів з нормативної грошової оцінки земельних ділянок (довідка №123-6 від 15.04.19 р.). Шляхи удосконалення використання земель сільськогосподарського призначення використовуються в роботі агропідприємства «Стейкагро» с. Гланишів, Київська обл. (довідка від 12.02.2018 р.).

Пропозиція автора щодо удосконалення системи державного регулювання у сфері використання земельних ресурсів знайшли практичне використання в роботі Міністерства аграрної політики та продовольства України (довідка №37-12-15/3963 від 02.02.2018 р.).

Наукова обґрунтованість положень і результатів дослідження Коробської А.О. також підтверджується апробацією на одинадцяти науково-практичних конференціях.

Повнота викладу наукових положень, висновків та практичних рекомендацій

За темою дисертаційної роботи Коробською Альоною Олександрівною опубліковано 17 наукових праць (з них 8 - одноосібних) загальним обсягом 4,51 друк. арк., з яких особисто автору належить 4,23 друк. арк., з яких 3 статті у наукових фахових виданнях України, включених до міжнародних наукометричних баз даних, обсягом 1,91 друк. арк., з яких особисто автору належить 1,75 друк. арк.; 3 статті у наукових фахових виданнях України, обсягом 1,61 друк. арк., які належать автору; 11 тез наукових доповідей конференцій обсягом 0,99 друк. арк. (внесок автора – 0,87 друк. арк.).

Автореферат відповідає змісту дисертаційної роботи, написаний у науковому стилі, літературною мовою згідно з поставленими вимогами. В публікаціях досить повно викладені та відображені основні положення і результати дослідження.

Враховуючи вищевикладене, виконане Коробською А.О. наукове дослідження можна повною мірою розглядати як таке, що забезпечує суттєвий внесок у розвиток науки, зокрема економіки та управління державним регулюванням використання земель сільськогосподарського призначення.

Дискусійні положення та зауваження

Вважаючи, що автор дисертації досяг мети свого дослідження і виконав поставлені перед дослідженням завдання, а також при загальній позитивній оцінці дисертаційної роботи, все ж таки необхідно вказати на окремі дискусійні положення та зауваження щодо її змісту та оформлення.

Серед них найсуттєвішими є:

1. У першому розділі (с. 27-29) автор розглядає сутність основних понять системи державного регулювання, визначає дефініцію понять механізм державного регулювання, механізм державного управління та ін. А термін «ринковий обіг земель» у роботі розкривається не так детально, хоча він є предметом дослідження.

2. Теоретичні узагальнення наукових поглядів дали можливість здобувачу визначити структуру державного регулювання, основними елементами якої є цілі, принципи, важелі та методи (с. 45). Робота значно б виграла, як би була дана кожному елементу коротка характеристика та визначення їх ролі у забезпеченні державного регулювання використання земель сільськогосподарського призначення.

3. В дисертаційній роботі розкрито особливості світового досвіду використання земель сільськогосподарського призначення та заслуговує на позитивну оцінку побудова концептуального підходу становлення ринкового обігу земель в Україні, що базується на системі певних обмежень (рис. 2.10, с. 141). Проте при цьому доцільно було б обґрунтувати сутність і необхідність цих обмежень при становленні ринку земель в нашій державі.

4. Для досягнення раціонального та ефективного землекористування

у господарствах різних форм господарювання, автор віддає переваги малому підприємству, посилаючись на те, що великі за розмірами суб'єкти господарської діяльності (агрохолдинги) мають більше недоліків ведення господарської діяльності ніж переваг з орієнтацією переважно на зовнішній ринок. Таке твердження, є дискусійним.

5. Автор пропонує забезпечити вдосконалення нормативно-правового забезпечення раціонального використання сільськогосподарських земель (рис. 3.6, с. 172), зокрема законодавчо забезпечити дієві заходи щодо досягнення раціонального землекористування, проте не конкретизує їх змістовні наповнення.

6. У пункті 3.2 «Удосконалення використання земель сільськогосподарського призначення» розроблено три сценарії становлення ринку земель в Україні (с. 190-191). Хотілось би побачити думку автора щодо того, який саме сценарій він пропонує для становлення національного ринкового обігу земель.

7. Деякі загальні висновки по роботі (3, 4) сформульовані у вигляді викладу змісту даного явища, а не як результат дослідження. В завданнях досягнення мети не слід використовувати методи - "аналіз", а визначити який очікується результат від проведення навіть "системного аналізу".

8. Зміст розділу 2 не в повній мірі відповідає назві. Передбачалося, що йтиметься про моніторинг як метод дослідження вирішення питань регулювання використання земель, тоді як в згаданому параграфі в такому аспекті вони не розглядаються. При загальній, не досить оптимістичній, оцінці використання земель не має пояснень того, що лише протягом 2018-2019 рр. «збільшилася кількість (+94%) виробленої сільськогосподарськими підприємствами аграрної продукції». Не можна погодитись із твердженням, що частка виробництва продукції фермерських господарств складає 6-8% на рік тому, що рівень технічного оснащення і показники урожайності фермерських господарств низькі.

9. Сумнівними є пропозиції щодо розмірів земельних ділянок

(обмеження до 10 га фізичної особі і 200 га юридичної особі). Хоча відомо що, наприклад, у Польщі розмір земельної ділянки (куплі) для фізичних осіб обмежено 300 га і обмежено продаж юридичним особам.

Загальний висновок

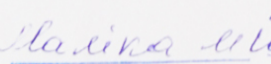
Дисертаційна робота Коробської А.О. «Державне регулювання використання земель сільськогосподарського призначення в Україні» є завершеною, оригінальною, науковою працею, що розкриває теоретичні і практичні засади державного регулювання використання земель сільськогосподарського призначення,

За змістом та рівнем наукової новизни відповідає вимогам до дисертаційних робіт економічного її профілю, а саме вимогам п. 9, 11 та 12 діючого «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 (зі змінами). Це дає можливість зробити висновок, що її автор - Коробська Альона Олександрівна, заслуговує присудження наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03- економіка та управління національним господарством.

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, професор, академік НААН
головний науковий співробітник відділу
підприємництва, кооперації та
агропромислової інтеграції
ННЦ «ІАЕ»

М.Й. Малік

Підпис засвідчую:
Зав. відділу наукових кадрів, аспірантури
і спецради ННЦ "Інститут аграрної економіки"

